

Sammlaren

Tidskrift för forskning om
svensk och annan nordisk litteratur
Årgång 146 2025

I distribution:
Eddy.se

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Berkeley: Linda H. Rugg

Berlin: Stefanie von Schnurbein

Göteborg: Åsa Arping

Köpenhamn: Johnny Kondrup

Lund: Torbjörn Forslid

München: Joachim Schiedermaier

Oslo: Elisabeth Oxfeldt

Stockholm: Anna Albrektson, Thomas Götselius

Tartu: Daniel Sävborg

Umeå: Maria Jönsson

Uppsala: Torsten Pettersson

Zürich: Klaus Müller-Wille

Åbo: Claes Ahlund

Redaktörer: Ingeborg Löfgren (uppsatser) och Tim Berndtsson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word via tidskriftens Publicera-sida: <https://publicera.kb.se/samlaren/about/submissions>. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Artiklarna i nästa årgång av *Samlaren* kommer att publiceras löpande online, allt eftersom de accepteras. De artiklar som publiceras före december 2026 kommer att ingå i *Samlaren* 2026. Sista inlämningsdag för recensioner är 1 september 2026. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <https://publicera.kb.se/samlaren/index>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften. Tidigare årgångar av tidskriften finner man här: <https://svelitt.se/samlaren/browse.html>.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978–91–87666–45–2

ISSN 0348–6133

Printed in Lithuania by
Balto print, Vilnius 2026

vuxna och i relation till själva tekniken, detta både på individ- och samhällsnivå.

Olsson konstaterar att digitala gestalter är noder i ett tvetydigt nätverk där digital teknik och diskurs filtreras genom ett vuxenperspektiv. Det att vuxna skapar barnlitteratur innebär inte nödvändigtvis som Olsson hävdar enbart att barn inte skulle kunna ha och ta makten i fiktionen. Tvärtom skulle säkerligen barnets och den ungas agens när det gäller digitalisering och teknologi som en form av motstånd och teknologisk utopi ha framträtt mer om de metodologiska grundpremisserna i hans avhandling hade formulerats annorlunda. Självtillhör jag till den kategori vuxna som lider av digital tröghet, med bristande intresse och motivation. Huruvida en motsvarande tröghet, med motsträviga och förlegade representationer av digitalisering förekommer i materialet är något Olsson förbiser. Frågan om huruvida någon känner sig som ”roadkill on the digital highway” hänger samman med diskussionen om barn- och ungdomslitteraturens strävan att finnas mitt i sin samtid. Är det ens möjligt i den digitalt rusande tidsåldern vara digitalt uppdaterad i bokform eller föräldras de litterära representationerna i snabbare takt än innan och kan de rentav omges av digital nostalgi? Har barn i egenskap av digitala aktörer mer agens än vad Olssons metodologiska val tillåter honom att urskilja? Sådana självreflexiva återkopplingar hade Olsson gärna fått bjuda på.

I sin avhandling följer Jakob Olsson en pågående och högst inflytelserik utveckling inom det litterära fältet, bemöter samhällsaktuella frågor samt påvisar barn- och ungdomslitteraturens hantering av dessa. Avhandlingen ger en överblick av hur digitalisering och teknologitveckling representeras och därutöver hur dessa omges av återkommande mediestrider i svensk barn- och ungdomslitteratur från millennieskiftet till pandemiutbrottet. Genom att uppmärksamma betydelsen av samtidens syn på vad ett barn är samt på vuxnas maktövertag i relation till digitalisering öppnar avhandlingen för ett fördjupat studium av digital teknologi och samtida mediestrider och vidgar därmed den litteraturvetenskapliga barnlitteraturforskningen i riktning mot att studera det digitala och teknologiska ur ett maktkritiskt perspektiv. De invändningar som här framlagts förtar inte det faktum att Olssons avhandling utgör ett välkommet bidrag till ett på svensk botten tämligen underbeforskat område. Det barnlitterära forskningsfältet har berikats med en läsvärd studie om digitalisering, teknikut-

veckling och mediestrider i periodens barnlitteratur och med tanke på den rusande teknikutvecklingen och digitaliseringen är detta ett givet ämne för framtida forskning.

Mia Österlund

Ylva Perera, *Skrivande som motstånd: Antifascism i Mirjam Tuominens prosa*. Åbo Akademi. Åbo Akademis Förlag. Åbo 2025.

Den finlandssvenska författaren Mirjam Tuominens (1913–1967) böcker har under det senaste decenniet återutgivits på svensk mark – av Moderlista och, framförallt, det lilla förlaget Eskaton. Nu har författarskapet också ägnats en sammanläggningsavhandling, *Skrivande som motstånd: Antifascism i Mirjam Tuominens prosa*, skriven av Ylva Perera, kulturredaktör vid Hufvudstadsbladet. Tuominens författarskap verkar med andra ord ha fått en förnyad aktualitet – på sätt och vis är det också vad Pereras avhandling, framlagd vid Åbo Akademi i oktober 2025, försöker visa. Som undertiteln indikerar handlar den om det antifascistiska i Tuominens prosa, ett ämne med hög samtidspolitisk relevans, även om Perera mestadels stannar inom Tuominens historiska kontext.

Avhandlingen består av fyra artiklar och en kapp, i vilken två frågeställningar formuleras: ”1. Hur skildras fascismen i Tuominens skönlitterära produktion på ett tematiskt plan, och hur konstrueras motståndet mot densamma? 2. På vilket sätt kan Tuominens syn på skrivande – samt formen hennes texter tar – ses som uttryck för en antifascistisk poetik?” Det är vida begrepp och stora frågor, som genom Tuominens plats i ekvationen dock blir relativt välavgränsade, hanterbara, möjliga att besvara.

Avhandlingen bygger på en gedigen inläsning i Tuominens författarskap, den litteraturhistoriska kontexten samt den existerande sekundärlitteraturen om bäggedera. Tuominensforskningen är inte särskilt omfattande, men heller inte försumbar. Tuominen finns presenterad i ett antal litteraturhistoriska verk, det finns ett par biografier, och ett ganska stort antal bokkapitel, essäer, förord och kulturtidskriftsartiklar. En akademisk studie i bokform föreligger (Siv Illmans religionspsykologiska studie om Tuominens sista bok), och det lär finnas ett pågående avhandlingsprojekt i Helsingfors som Perera dock inte har haft tillgång till. Föreliggande

studie är alltså inte riktigt ett pionjärbete, men däremot den första akademiska ansatsen att ta ett större grepp över författarskapet.

Utöver Tuominen och den finlandssvenska kontexten, innehåller avhandlingen en bredare diskussion om antifascismen som begrepp och poetik. Detta ämne är svårare att avgränsa. Begreppet ”antifascism” är naturligtvis helt beroende av begreppet ”fascism”, som i sin tur är mycket komplext och omdebatterat, öppet mot frågor av både historisk och ideologisk karaktär. (När ägde fascismen rum? Hur ska den definieras? Är den något passerat, eller något fortlevande? Vilka är dess politiska kännetecken? Etc.) Fullständig överblick över detta ämne är knappast möjlig, men Perera har god insyn i frågorna och ändamålsenlig överblick över teorierna och forskningen, i synnerhet beträffande antifascismen. Det innebär att avhandlingen undviker två risker: att aldrig riktigt komma till saken (för att det teoretiska förarbetet helt tar över), eller att upprepa sådant som redan sagts (för att den teoretiska grunden är för svag).

Det deklarerats tydligt i kappan att avhandlingen aktivt undviker en färdig definition av sina mest centrala begrepp: det är ”avgörande för avhandlingens metod att inte ha en på förhand fastslagen definition av fascism och antifascism som pådyvlas Tuominens texter, utan det jag gör i artiklarna är att läsa hennes skönlitteratur i dialog med andra tänkare som utforskat fascismen” (41). Det valet gör diskussionen dynamisk och öppen, utan att för den skull bli riktninglös. Resultatet är mycket läsarvänligt, analysen är överlag initierad och självkritiskt prövande, inte självråttfärdig eller naiv.

Vad avhandlingen gör – dess metod om man så vill – är att konfrontera Tuominens verk med en bred palett av forskning och teori om fascism och antifascism, för att på så vis få syn på nya aspekter av Tuominens verk, men också för att uppnå en ny förståelse av antifascismen via Tuominen. De viktigaste teoretikerna är, i rangordning, Gilles Deleuze & Félix Guattari (och begreppet mikropolitik), Hannah Arendt (totalitarismen) och Harald Ofstad (föraktet för svaghet). Även posthumanistisk teori (Cary Wolfe, Donna Haraway) och cripteori (Alison Kafer) anammas. Det rör sig alltså om en ganska teoretisk avhandling, men den är inte, som det brukar heta, *teoridriven*; snarare drivs den av ett intresse för det antifascistiska, vilket för med sig ett behov av de olika teoretiska perspektiven. Risken med en sådan hållning är att konfikterna mellan teorierna förbises, med följden att

helheten inte hänger ihop. Och det ska sägas att det finns en spänning mellan Arendt-perspektivet och Deleuze & Guattari-perspektivet (jag återkommer till den), men Perera är väl medveten om saken och hanterar den överlag bra.

Den första artikeln, ”Om bödeln kunde uttrycka sig”: Skrivandet som motstånd och antifascistiskt arbete i Mirjam Tuominens *Besk brygd*” (*Tidskrift för Litteraturvetenskap*, 49, 2019:2–3, s. 38–46), handlar som titeln anger om essän *Besk brygd* från 1947. Artikeln argumenterar för att själva skrivakten utgör en antifascistisk praktik. Här finns också ett resonemang om självmordets tematik, samt en diskussion om Arendt, Deleuze & Guattari och skillnaderna mellan dem. Den andra artikeln har titeln ”Från djurets synvinkel är människan nazisten”: Djurskrivandets antifascistiska potential i Mirjam Tuominens prosa” (*Historiska och litteraturhistoriska studier*, 95, 2020, s. 43–67). Här introduceras ett posthumanistiskt perspektiv i en diskussion om det djuriska skrivandets antifascistiska potential. Novellen ”Bara en hund” hamnar i centrum, men även här är *Besk brygd* viktig. Den tredje artikeln: ”Att skriva sig klarsynt. Mirjam Tuominens antifascistiska poetik” (*Finlandssvensk antifascism. Politik, debatt och litteratur 1920–1950*, red. Anders Ahlbäck, Matias Kaihovirta & Ylva Perera, Helsingfors/Stockholm: Svenska litteratursällskapet i Finland/Appell förlag 2025, s. 403–438) handlar om Tuominens klarsynsideal och om skulden som ett mänskligt grundvillkor. Här diskuteras ett ganska stort antal texter, av olika slag: noveller, essäer, dagböcker och brev. Uttrycksförmåga och fantasi framstår här som viktiga medel i motståndet mot fascismen. Den fjärde och sista artikeln, ”Skriva ur säret. Antifascism genom svaghet, lidande och medglädje i Mirjam Tuominens prosa” (*Samlaren*, 145, 2024, s. 273–304), fokuserar svaghet, utsatthet och lidande, men också humor och medglädje. Här etableras en distinktion, eller som det beskrivs, en ”skala mellan” inre och yttre antifascism (277), även om samma spår har dykt upp även i de tidigare artiklarna. Detta är en central poäng i avhandlingen.

Det går inte att komma ifrån att sammanläggningsformen har vissa nackdelar (vid sidan av fördelarna): vissa upprepningar är svåra att undvika, och även om det går att justera projektets kurs efterhand, går det inte att ändra på det som redan har publicerats. De två sista artiklarna framstår som något mer fylliga än de två första, men Perera lyckas bra med att knyta ihop delarna och diskussionen

i den 107 sidor långa kappan. Efter de obligatoriska inslagen (inledning, bakgrund, syfte, materialdiskussion, presentation av författarskapet, litteraturhistorisk kontext, tidigare forskning) följer en ganska lång teoretisk diskussion om relationen mellan antifascism och skönlitterärt skrivande. Arendts idé om den ”banala ondskan” tas upp, liksom Deleuze & Guattaris begrepp ”mikropolitik”. Efter en metoddiskussion och en sammanfattning av artiklarna följer en tio sidor lång sammanfattning av avhandlingens viktigaste resultat, i form av tio punkter. Det som punktats upp är alltså svaret på frågan hur Tuominens antifascism ser ut. De i mina ögon viktigaste slutsatserna: Fascismen finns också inom oss. Antifascism gror ur samvaro med spädbarn, djur och utsatta. Antifascism är glädje. Antifascism förutsätter både närhet och avstånd. Antifascism förutsätter fantasi. Antifascism hänger samman med litterär form. Antifascism är en inre och yttre praktik. Till sist följer en diskussion om huruvida antifascismen är politisk eller etisk, en diskussion som också knyter an till dagens politiska verklighet.

Avhandlingen mynnar ut i ett anspråk på att förnya Tuominen-forskningen, och efter avslutad läsning framstår det som välmotiverat. Hädanefter blir det till Perera man måste vända sig om man vill veta eller säga något nytt om Mirjam Tuominen. I förlängningen av det anspråket är avhandlingen dessutom ett viktigt bidrag till en mer generell diskussion av förhållandet mellan litteratur och fascism / antifascism. De flesta av avhandlingens diskussioner och analyser har på det sättet en giltighet bortom Tuominen-forskningen, ja även långt utanför den akademiska forskningens rum.

Med detta sagt finns det naturligtvis också en del att diskutera eller invända mot i avhandlingen. Det gäller till att börja med behandlingen av materialet. Det är, som redan undertiteln indikerar, Tuominens prosa Perera studerar, den som skrevs mellan 1938 och 1949. (Perera kallar det ”den första fasen” av författarskapet, ”och början av den andra” (16), innan steget in i lyriken tas.) Den viktigaste, eller mest diskuterade texten är som sagt *Besk brygd*, men denna essé flankeras av noveller, men också dagboksnoteringar och brev. Det som saknas är en mer systematisk hållning till detta material. Man hade till exempel kunnat tänka sig att artiklarna tog sig an olika årtal, olika genrer eller olika teman. Istället griper artiklarna aningen godtyckligt tag i de texter som tjänar dess syften, även om de har behandlats tidigare. I kappan förklarar Perera att

de två senare artiklarna breddar de två första artiklarnas snäva urval (*Besk brygd* och novellen ”Bara en hund”) genom att ta sig an ”texter från alla åtta böcker i primärmaterialen, för att både fördjupa och bredda undersökningen av forskningsfrågorna som de två första artiklarna gett upphov till” (17). Och visst, men det hindrar inte att novellerna fyller en mer marginell funktion i avhandlingen. Därmed tenderar de att bli mer av illustrationer än objekt för en mer förutsättningslös analys.

Om det på det här viset finns en essäistisk hållning i behandlingen av materialet (urvalet verkar ha styrts av syftet, snarare än att frågorna vuxit ur en systematisk blick på materialet), så kan en likartad hållning spåras i syftesformuleringen. ”Syftet med avhandlingen är således att undersöka vad som blir synligt i Tuominens författarskap när det läses med antifascismen som lins, och vad antifascism kommer att betyda när begreppet belyses genom Tuominens texter” förklaras det i kappan (15). Antifascismen är alltså å ena sidan en *lins*, å andra sidan ett *begrepp* som belyses av Tuominens texter. Längre fram betonas det att antifascismen inte i sig är någon ”läsmetod” (72). Och i sista artikeln beskrivs antifascismen som en ”resonansbotten” i Tuominens verk (273). Vad man kan notera i dessa och andra exempel är en spänning mellan antifascism som något forskarsubjektet tillför, eller antifascism som en egenskap i undersökningsobjektet. Spänningen finns i syftesformuleringen, och återkommer i metoddiskussionen där det diskuteras hur Tuominens gestaltning av antifascismen kan synliggöras: ”Det [synliggörandet av fascismen] är i sig en del av att läsa antifascism, eftersom jag ser Tuominens exponering av fascismens verkningssätt som en viktig aspekt av antifascismen i hennes litteratur” (74). Utöver spänningen subjektivt/objektivt (är det *läsningen* som är antifascistisk, eller *verket?*), framträder här två nivåer av läsande/exponering: för det första Tuominens exponering av fascismen, för det andra Pereras exponering av gestaltningen av fascismen.

Att denna spänning, oklarhet eller dialektik i viss mån är medveten och befogad hindrar inte att den väcker frågor. Om antifascismen både är något hos undersökningsobjektet och något i forskarblicken, kan då undersökningen alls misslyckas? Kommer inte det som analysen hittar att, närmast per automatik, vara antifascism? Risken är, annorlunda uttryckt, att litteraturen och litteraturvetenskapen blir på förhand antifascistiska verksamheter, som sammanfaller i samma kamp, samma motstånd,

grundade i samma värdegemenskap, snarare än av en förutsättningslös undersökning.

Perera menar att antifascismen hänger ihop med poetiken, det vill säga med olika val i skrivandet. Antifascismen ”kan driva skönlitteraturens estetiska utformning” står det i sammanfattningen. Och i nästa mening: ”valet av stil är en etisk och politisk fråga för Tuominen” (92). Det framstår som en helt korrekt slutsats, som också innebär att fascismen inte behöver tematiseras för att vara en realitet – antifascismen ligger i formen, i stilen. Och likväl väcker stil-begreppet – som visserligen inte spelar någon viktig roll i avhandlingen – en mer kritisk fråga. Leder det inte, med Pierre Bourdieu i minnet, till smakpreferenser och klasstillhörighet snarare än etik och politik? Vilket möjligen, på ett mer besvärande vis, träffar något sant: att fascism/antifascism idag har blivit en fråga om smak och identitet. (Är det inte ofta av just de skälen vi förfasas över Donald Trump: på grund av hans vulgaritet?) Hamnar inte även idén om skrivandet som *motstånd* därmed i ett annat ljus? Annorlunda formulerat: är inte motståndet den mest förutsägbara formen av skrivande? Och är inte Tuominen intressant för att det, som Perera framgångsrikt visar, finns en annan typ av antifascism hos henne: mer ambivalent och subtil, mindre självgod, mer molekylär än totalitär? Det vill säga: är avhandlingens huvudtitel egentligen särskilt lyckad?

En annan intressant aspekt, som gränsar till de frågorna, är förhållandet mellan *etik* och *politik*. Perera själv menar att avhandlingens perspektiv är politiskt snarare än etiskt. I kappan reflekterar hon över valet ”av den medvetet politiska termen ’antifascism’ i stället för att tala om ’etik’ eller ’humanism.’” (94) Det valet hindrar emellertid inte att det etiska får stort utrymme. I artikel 2 talas det om Tuominens breda ”intresse för etik” (art 2, 46), i artikel 3 beskrivs det hur skrivandet kan förvandla den skrivande ”i en mer etisk riktning” (art 3, 415). I den artikeln finns också ett avsnitt med rubriken ”Etiken i poetiken” (art 3, 424 ff). Ibland förbinds det etiska och politiska, men då på så vis att etiken framstår som politikens grund: Tuominens ”politiska övertygelse kan inte bara karakteriseras som en åsikt eller identitetsmarkör, utan är en etisk hållning som präglar hennes skönlitterära arbete” (art 1, 38). Artikel 4 lutar sig delvis mot Elisabeth Hjorth som menar att ”litteraturen ställer läsaren inför ett ansvar som kan formuleras i etiska termer” (277). Perera fortsätter: ”Litteraturens politiska potential ligger då i att bjuda in läsaren till

ett tillstånd av förtvivlan och delad osäkerhet som öppnar för att ett mer etiskt förhållningssätt till världen ska kunna ta form” (277). Även om det är Hjorth som refereras, är det, som jag förstår det, ett synsätt Perera ansluter sig till: det politiska inlemas i en mer grundläggande etik.

I slutet av kappan förklarar Perera att hon under arbetets gång kritiserats för att ”politisera” Tuominen (95). Det är en intressant anmärkning, som belyser hur hennes avhandling avviker från tidigare Tuominen-läsningar. Och likväl skulle jag vilja invända att hon inte politiserar Tuominen *tillräckligt mycket*. Framförallt är det inte särskilt mycket politik i marxistisk bemärkelse (ekonomi, materiella omständigheter, produktionsförhållanden, klasskamp, samhälle) i avhandlingen. Fascismen/antifascismen diskuteras i termer av ansvar, skuld, klar-synthet, ambivalens, med mera. Det är inget orimligt i det, men det innebär att en mer materialistisk förklaringsmodell försvinner ur sikte. Man skulle också kunna säga att Arendt får sista ordet. Deleuze & Guattaris begrepp om det mikropolitiska får visserligen stort utrymme, i synnerhet när det gäller att förstå Tuominens idé om en inre fascism, men i slutändan är det ändå mer humanistiska och etiska sidor som hamnar i centrum: erkännandet, fantasin, medkänslan, medglädjen, utpekandet, och så vidare – lösningarna finns så att säga på individnivå snarare än i samhället.

I det avseendet närmar sig avhandlingen en tids-typisk tendens att, avsiktligt eller oavsiktligt, avpolitisera saken genom att förvandla antifascism till en etisk fråga, rent av en smakfråga. Att vara antifascist handlar, med det synsättet, om att ha rätt (liberala) värderingar och en subjektiv förmåga att känna, tänka och uttrycka sig väl – kort sagt, att vara en god människa. Problemet är att det synsättet gör det svårare både att förstå fascismen historiskt och att bemöta den (bortom det rent moraliska avståndstagandet) när den framträder i samtiden, både i samhället och i individen själv. Det vore orättvist att anklaga Perera för den hållningen – framförallt för att hon övertygande visar att Tuominens antifascism är mer komplex, självkritisk och posthumanistisk – men den ligger, menar jag, i tangentens riktning, i förlängningen av ovan nämnda etiska slagsida.

En sista fråga värd att diskutera är den antifascistiska poetikens inre logik. Vid ett tillfälle, i den andra artikeln, talas det om en ”konsekvent antitotalitär hållning” hos Tuominen. Det ser ut som ett oxymoron: borde inte det *antitotalitära* vara det *in-*

konsekventa snarare än det konsekventa? Om det är hårklyverier, så är det också en ingång till en fråga eller ett tema som kunde formuleras som antifascismens fascism. En passage som avhandlingen återkommer till flera gånger är intressant i det perspektivet. Den är hämtad ur *Besk brygd* och inleder kappan: ”Du människa, som i denna stund med en axelryckning slår igen min bok och lägger undan den för att återgå till din dagstidning – gör det inte, just för dig, just till dig talar jag – just dig gäller detta. Du har en bödel inom dig liksom jag och om din bödel inte hotar dig med död, så mycket värre kanske” (13). Här upprättas ett inre hot: det finns någon inne i dig som måste bekämpas. Vad textjaget uppmanar till motstånd mot är egentligen inte den inre bödeln, utan tidningsläsarens passivitet: att reagera med en småborgerlig axelryckning, att inte göra någonting. Det som indirekt frammanas är resolut beslutsamhet, bestämd handlingskraft, som ett nödvändigt svar på den inre bödeln.

Det finns, som Perera visar, fler exempel hos Tuominen på den attityden. Idealet om ”böcker liknande piskrapp” (34) hör hit, liksom tankegången ”om bara människan försvunne” (art 2, 51) i *Besk brygd* – det vill säga idén om utplånandet som en önskvärd möjlighet. Eller, talet i ”Bara en hund”, om ”ett livstillstånd där jag verkligen hör hemma, där jag bara genom att leva helt enligt min egen natur kunde bli kvitt denna fasa” (114 f). Den fråga som dessa exempel (på handlingskraft, entydighet, utplåning, naturtillståndets sanning) väcker är om det inte finns en fascistisk tendens i Tuominens egna *estetiska* ideal. Perera snuddar vid den frågan, men viker som jag uppfattar det ändå undan från den. I slutändan är det som att behovet av rätt svar – en antifascistisk poetik – gör att det andra måste sorteras bort. Vilket öppnar sig mot en intressant förklaring: är det den litteraturvetenskapliga institutionen eller genren som, i sitt behov av resultat och entydighet, är fascistisk? Det vore givetvis en överdrift att påstå det, men överdrifter kan ofta snudda vid något sant.

Men även om det skulle vara så, är Pereras essäistiska hållning ett bra motgift: en form av antifascism inympad i den fascistiska apparaten. I slutändan går det inte att hävda något annat än att hennes utredning av antifascismen hos Tuominen är noggrann, öppen, produktivt prövande, genomgående kompetent och därför, trots mina försök till kritiska frågor, mycket övertygande.

Sven Anders Johansson

Maria Renman, *Joel Petterssons folklivsprosa*. Åbo Akademi. Åbo Akademis förlag. Åbo 2025.

Joel Pettersson (1892–1937) var en åländsk bondson, konstnär och självlärd författare, verksam under de första decennierna av 1900-talet. Under sin livstid publicerade han endast några enstaka bidrag i tidningar. Pettersson dog på Grelsby mentalsjukhus 1937 och hans efterlämnade papper donerades till Ålands landskapsarkiv. Därefter gick det en ansevärd tid före materialet åter såg dagens ljus. Petterssons ”litterära kvarlätenheter består [alltså] av manuskript som oordnade låg i en kartong i Ålands landskapsarkiv till närmare fyrtio år efter hans död”, summerar Maria Renman i inledningen till sin doktorsavhandling. Först framme var den åländska författaren Valdemar Nyman, som i början av 1970-talet samlade, redigerade och publicerade fyra volymer Pettersson. Utgivningsarbetet fortsatte på 1990- och 2000-talen med ytterligare fyra utgåvor prosatexter sammanställda av förlagsredaktören Ralf Svenblad. Svenblad har också gett ut en samling pjäser av Pettersson.

Även i sin redigerade form är Petterssons texter till sin karaktär mycket varierande, mångfacetterade och associativa, repetitiva och tidvis även fragmentariska. Texterna spretar i många riktningar och är fulla av sidospår, kommentarer och utvikinngar. De laborerar med många genrer och perspektiven skiftar i snabb takt. De låter sig inte inordnas i ett enhetligt berättarmönster och kan därför beskrivas som ”ofullbordade”, menar Renman. Att ge en sammanfattande bild av det petterssonska författarskapet är med andra ord en sann utmaning.

Renman formulerar avhandlingens centrala påstående enligt följande: ”Min tes är att i prosatexterna förkroppsligas kunskapssökandets tematik som en process.” (s. 15) Det är många led att hålla reda på: kunskapssökande, tematik, förkroppsligande, process. Lite tidigare (s. 12) har målet uttryckts på ett lite enklare sätt: Renman studerar Petterssons poetik ”med fokus på kunskapssökandets uttryck och funktion i prosan”. Hon närmar sig det konstnärliga skapandet som ett epistemologiskt projekt. Forskningsfrågorna är på en hög abstraktionsnivå: hur förverkligas den epistemologiska funktionen i prosan? Hur förkroppsligas kunskapssökandet i ett till form och innehåll mångfacetterat författarskap? Och slutligen: hur formar sig en litteratur som enligt Renman befinner sig i brytningspunkten mellan modernism och folk-